
Kanonik Bir Kitap ve Hıristiyanlığın Kutsal Yazı'sı olarak İncil – Teolojik Amaçlı Tarihsel Notlar

Gunther Wenz¹

Okuma ve yazmayı, ancak ömrünün ilk bir kaç yılından sonra, üstelik duyduklarını anlamayı ve konuşmayı öğrendikten bir süre sonra öğrenir insan, onu da öğrenebilirse eğer. İnsanın bireysel tarihi için geçerli olan, insanlık tarihinde de benzer geçerlilikte: Dili, duyulan sesler düzleminden görsel düzleme uyarlayacak, sabitleyip kalıcı ve her an kullanıma uygun hale getirebilecek karmaşık bir göstergeler dizgesinin oluşturulması için, gelişimi belli bir seviyeye gelmiş bir kültür gerekmektedir. Bu işaretler, başlangıçta yalnızca kastedileni resmetmeye ve söz konusu nesnenin dolaysız bir imgesini oluşturmaya yönelik olmuş da olsa, sözcüklerin seslerini esas alan, tutarlı bir yetkinleşme evrimi, çok daha büyük ölçüde soyutlama ve ayırımsamaya izin vermiş, bu evrimin sonunda ise, bir cümle kuruluşunu bütün halinde yazıya dökmek, herkesçe her daim deşifre edilebilmesini sağlayacak, anlaşılır bir düzende kâğıda geçirmek mümkün olmuştur. Kâtiplerin zamanı gelmişti. Onların bilginliği sayesinde, kültürlerin tarihsel varlıkları süreklilik kazanacak ve yüzyıllar gerisini hatırlayabilen bir kültürel bellek oluşacaktı. İnsanlık, tarihsel çağına girmişti.

Yazı Kültürü ve Kitap Dini

İnsanın yazıya ait bilgeçiliğinin en kayda değer ürünü kitaptır. Kitap, en azından daha kısa bir süre öncesine kadar, yazıyı kaydetmek için kullanılan şeyler arasında (taş, kil, metal, tahta vs.) en önemli yere sahipti. Bu durum, insanlığın din tarihi için de geçerlidir. Papirüsten oluşmuş bir rulo biçiminde olsun, defter halinde katlanıp ciltlenmiş bir Kodeks (mushaf) şeklinde olsun, özellikle din-tarihsel açıdan bakıldığında, kitap, yazılı olanlar arasında istisnai önemde bir biçimdir. İslam'ın, Peygamberi Muhammed aracılığıyla (Tevbe 9,29) ve Kur'an'a, Peygambere bahşedilmiş vahiylerin bir derlemesi vasfında gösterdiği büyük hürmetle, kitabı, kitaplı ile kitapsız dinleri katî bir değerlendirmeye ayıran bir dinler tipolojisinin ilkesine yükseltmiş olması, boşuna değildir.

Hıristiyanlığın kutsal kitabı, bilindiği üzere 'Kutsal Kitap'tır. Adının da ifade ettiği gibi, Hıristiyan ölçütlerine göre Kitapların Kitabı'dır ve kanonik geçerliliktedir. 'Kanon' genel anlamda kural, ölçüt ve kaide anlamına gelir, bu özel bağlamda ise, Kutsal Kitabı Hıristiyan din ve inancın yetkeli yazı varlığı ve otantik belgesi olarak niteleyici anlamdadır. Kutsal Kitabın kanonik geçerliliği, sıklıkla yazılarının İlahi ilham kaynaklı oluşuyla temellendirilmekte. Bu yazılar, ilk ve esas yazarlarının Tanrı ya da Tanrısal Ruh olmasıyla, aralarında vazıh her tür farklılığa rağmen, özde tek ve bütün bir Kutsal Yazı'dır.

---

1 Profesör Dr. Gunther Wenz, Sistematik Teoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Münih, Ludwig-Maximilians Üniversitesi Protestan Teoloji Fakültesi Dekanı.

Die Bibel als kanonisches Buch und Heilige Schrift des Christentums – Historische Notizen in theologischer Absicht

Gunther Wenz¹

Wenn überhaupt, dann lernt ein Mensch Lesen und Schreiben erst nach einigen Lebensjahren und um einiges später als Hören und Sprechen. Was für die menschliche Individualgeschichte gilt, trifft entsprechend für die Geschichte der Menschheit insgesamt zu: Es bedurfte einer fortgeschrittenen Kulturstufe, um ein komplexes Zeichensystem zu entwickeln, welches Sprache aus der Hör- in die Sichtbarkeit zu transformieren und durch Fixierung dauerhaft verfügbar zu machen vermochte. Waren die Zeichen anfänglich darauf abgestellt, das Bezeichnete abzumalen und sich ein unmittelbares Bild von der besagten Sache zu machen, so ermöglichte die konsequente Orientierung am Laut der Worte ein sehr viel größeres Maß an Abstraktion und Differenzierung, bis es buchstäblich gelang, ganze Satzzusammenhänge zu verschriftlichen und durch überschaubare Notierungen so zu gestalten, dass sie für jeden Kundigen jederzeit entzifferbar waren. Die Zeit der Schreiber war gekommen. Ihre Gelehrsamkeit sicherte menschlicher Kultur ihren historischen Bestand und ermöglichte ein kulturelles Gedächtnis, das über Jahrhunderte hin zu erinnern verstand. Die Menschheit war in ihr geschichtliches Zeitalter eingetreten.

Schriftkultur und Buchreligion

Das hervorragendste Produkt menschlicher Schriftgelehrsamkeit ist das Buch. Jedenfalls noch bis vor kurzem nahm es unter den Schriftträgern (Stein, Ton, Metall, Holz et cetera) eine einzigartige Stellung ein. Das gilt auch für die Religionsgeschichte der Menschheit. Ob in Form einer aus Papyrus gefertigten Rolle oder in Gestalt eines heftartig gefalteten und gebundenen Kodex: das Buch ist nachgerade unter religionsgeschichtlichem Aspekt ein Schriftstück der ganz besonderen Art. Nicht umsonst hat der Islam, durch Muhammad veranlasst (Sure 9,29), und in Hochschätzung des Korans als der Sammlung der dem Propheten zuteilgewordenen Offenbarungen das Buch zum Prinzip einer Religionstypologie erhoben, die in strenger Wertung zwischen Religionen mit und ohne Buch unterscheidet.

Die Heilige Schrift des Christentums ist bekanntlich die Bibel. Wie ihr Name sagt, ist sie nach christlichem Urteil das Buch der Bücher und von kanonischer Geltung. Kanon bedeutet allgemein Regel, Maßstab und Richtschnur und bezeichnet im Besonderen das Buch der Bibel als den autoritativen Schriftbestand und die authentische Urkunde des christlichen Glaubens. Begründet wird die kanonische Geltung der Bibel nicht selten mit der göttlichen Inspiration ihrer Schriften. Indem diese primär Gott beziehungsweise den göttlichen Geist zum Autor haben, sind sie bei allen gegebenen Unterschieden im Wesentlichen eine einzige Heilige Schrift.

---

¹ Professor Dr. Gunther Wenz lehrt Systematische Theologie an der Evangelisch-Theologischen Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität München.

İlham Edilmiş Tanrı Sözü

Kutsal Kitabı Tanrı Sözü'nün yazılı hali olarak takdir eden Tanrısal yazarlığın kabulü, yazıya geçiriliş evresine insanların da katıldığını yadsımaz. Bu katılımın ise tam olarak ne mahiyette veya ne kapsamda olduğu, teolojik olarak, farklı ölçülerde takdir edilmiş ve edilmekte: İlahi ilham üzerine fikir yürüten bazıları, Tanrı'nın coşkuyla doldurduğu bu insanlarda, büyüleyici bir üretkenliği de hesaba katarken, yine bazıları için Kutsal Kitabı kaleme alanlar, Kutsal Ruh'un onlara dikte ettiğini sözcüğü sözcüğüne ve harfi harfine yazıya geçiren, 'anonim taş kalemler' misali (anonymi calami), ilahi ilhamın 'aracı araçları'ndan başka bir şey değildirlir. Bu 'Dikte Savı'nı, Kutsal Kitap metnindeki – diakritik işaretler ve iota-subscriptum'lar (harekeler) dahil– tüm noktalama işaretlerini bile ilahi ilhama bağlayan bir anlayışa vardırılmak mümkün. Kimi zaman, Kutsal Kitabın, somut varlığı öncesi, Tanrı katında varoluşu (pre-existence) düşüncesiyle de birleşmiş bu sav, aslen İbranice, Yunanca ve çok az kısmının da Aramice yazılmış Kutsal Kitabın orijinal dilinin mukaddes bir önemde olduğu düşüncesini de içerir ki bu, çeviri edimini daha bir sorunlu hale getirmekte ve nitekim Kitabın kutsal biçimde zikir edilmesinin veya Kitabın bizzat kendisini kültürel bir ubudiyetin nesnesi haline getirmenin, Yazı'yı kullanmanın en uygun biçimi olarak görünmesine kadar varmaktadır.

Kutsal Kitabın 'sözel-ilhamı' savı zorunlu neticeyle, bütün Kutsal Kitap'a, farklılık veya ayrıcalık gözetmeyen eşitlikte bir yetke itibarı sağlamaya eğilimliyse de, bu eğilim, Hıristiyan kanonunun – kabul edildiği üzere – biri 'Eski', diğeri 'Yeni' olarak adlandırılmış iki farklı Ahit'ten oluştuğu gerçeği karşısında, yine de bir sınıra dayanır. Yeni Ahit, bütün Hıristiyan Kiliselerinde aynı metin içeriğinden oluşmaktadır. Eski Ahit bağlamında, Hıristiyan âlemi içerisinde olduğu kadar, Yahudilik içerisinde de nicel farklılıklar göze çarpar. Bu farklılıklar, özellikle reformatörler tarafından alınmış İbranice Kutsal Kitap'ın kanonunda yer almayan, ancak Hıristiyan âleminin büyük çoğunluğu için kanonik hale gelen bir Yunanca'ya çeviri olan Septuaginta'nın dâhil etmiş olduğu apokriflerle ilgilidir.

Eski ve Yeni Ahit

İbranice Kutsal Kitap'ın eksiksiz metnini içeren ve İncilin çoğu bilimsel yayının temel aldığı en eski el yazması, 'Codex Leningradensis' veya diğeri adıyla, 'Codex Petropolitanus'tur. Bu el yazması, Onuncu Yüzyılın başlarında Kahire'de, metni orijinal ünsüzleri ile korumaya çalışan, aynı zamanda da doğru okunabilmesini sağlamak için ona ünlü ve aksan işaretleri ilave eden Masoret'lerin rabbinik alim aileleri tarafından kaleme alınmıştır. Efsaneye göre İ.Ö. 3. Yüzyılda, Mısır'da İskenderiye'deki Yahudi diaspora cemaati için 72 günde 72 Yahudi alim tarafından hazırlanmış olan Septuaginta ise, İbranice Kutsal Kitap'ta olmayan bir dizi kitabı da içermesiyle, masoretik metinden sadece diliyle değil, hacmiyle de ayrılır. Bu bağlamda, ne bu durumun tarihsel ayrıntılarına ve teolojik problemlerine, ne de Kutsal Kitabın, göreceli geç dönemdeki tek tek bölüm ve ayetlerin numaralandırılmasına girilmeyecektir. Ancak, İbranice Kutsal Kitap klasik bölümlenmesinin Tevrat'ın beş kitabı – ki buna Pentateuch adı verilmiştir (Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye), Önceki

Inspiriertes Gotteswort

Die Annahme göttlicher Verfasserschaft, derzufolge die Bibel als die verschriftete Gestalt des Wortes Gottes zu gelten hat, schließt die Mitwirkung von Menschen bei ihrer Aufzeichnung nicht aus. Worin diese genau besteht und welchen Umfang sie hat, wurde und wird theologisch unterschiedlich beurteilt: Rechnen die Inspirationstheoretiker mit vergleichsweise eigenständiger Produktivität von Gott begeisterter Personen, sind für andere die biblischen Schriftsteller lediglich mediale Instrumente göttlicher Eingebung, die in der Weise von anonymen Griffeln (*anonymi calami*) wortwörtlich und buchstabengetreu aufzeichnen, was ihnen der Geist diktiert. Die Diktattheorie kann zu der Auffassung gesteigert werden, dass selbst die Punktation des biblischen Textes samt aller Häkchen einschließlich des *iota-subscriptum* auf göttliche Inspiration zurückzuführen ist. Diese These, die sich gelegentlich mit der Vorstellung einer himmlischen Präexistenz der Bibel verband, beinhaltet zugleich, dass der Originalsprache der ursprünglich auf Hebräisch und Griechisch sowie in ganz wenigen Teilen auf Aramäisch geschriebenen Bibel sakrosankte Bedeutung zukommt, was Übersetzungen von Hause aus als problematisch und im Übrigen die litaneiartige Rezitation beziehungsweise die kultische Verehrung des Buches selbst als die angemessenste Form des Schriftgebrauchs erscheinen lässt.

Tendiert die Theorie einer Verbalinspiration der Bibel zwangsläufig dazu, der ganzen Heiligen Schrift ein autoritatives Ansehen von unterschiedsloser Gleichheit zu verschaffen, so findet diese Tendenz eine Grenze darin, dass der christliche Kanon erklärtermaßen zwei Testamente enthält, von denen das eine das Alte, das andere das Neue genannt wird. Während das Neue Testament in allen christlichen Kirchen denselben Textbestand hat, sind im Hinblick auf das Alte Testament quantitative Differenzen sowohl innerhalb der Christenheit als auch in Bezug auf das Judentum zu registrieren. Sie betreffen vor allem die sogenannten Apokryphen, die im Kanon der von den Reformatoren rezipierten hebräischen Bibel fehlen, in die griechische Übersetzung der sogenannten Septuaginta hingegen aufgenommen sind, welche für den Großteil der Christenheit kanonisch wurde.

Altes und Neues Testament

Die älteste Handschrift, die den vollständigen Text der hebräischen Bibel enthält und den meisten wissenschaftlichen Ausgaben zugrunde liegt, ist der Codex Leningradensis beziehungsweise Petropolitanus. Geschrieben wurde er um die erste Jahrtausendwende in Kairo von den rabbinischen Gelehrtenfamilien der Masoreten, die den genuinen Konsonantentext zu sichern suchten und ihn zugleich mit Vokalzeichen und Akzenten versahen, um die rechte Aussprache zu gewährleisten. Die Septuaginta, die der Legende nach im 3. Jahrhundert v. Chr. an 72 Tagen von 72 jüdischen Gelehrten im ägyptischen Alexandria für die jüdische Diasporagemeinde erstellt worden sein soll, weicht vom masoretischen Text nicht nur in der Sprache, sondern auch im Umfang ab, da sie eine Anzahl von Büchern enthält, die in der hebräischen Bibel fehlen. Auf historische Einzelheiten und theologische Probleme dieses Sachverhalts ist hier ebenso wenig einzugehen wie auf die verhältnismäßig junge Einteilung der Bibel in einzelne Kapitel und Verse. Erwähnt werden soll nur noch die

Peygamberler (Yeşu, Hâkimler, Rut, Samuel ve Krallar) ve Sonraki Peygamberler (İşaya, Yeremya, Hezekiel ve Oniki Peygamber) ile diğer yazılardan oluştuğuna, Yeni Ahit'in ise kendi içinde dört İncil'e, Havarilerin İşleri, Mektuplara ve Hıristiyan kanonun böylelikle sonunu oluşturan Yuhanna'nın Apokalipsi bölümlerine ayrıldığına değinelim.

Yeni Ahit tanıklığının yazıya geçirilmesi ancak zaman içinde gerçekleşmiştir. Başlangıçta içeriği sözlü olarak aktarılır. Bilindiği üzere İsa yazılı kayıtlar bırakmamış, erken Hıristiyanlık döneminde ağızdan ağıza aktarılanlar da uzun süre yazıya geçirilmemişti. Erken Hıristiyanlığın Kutsal Kitabı böylelikle yalnızca, daha sonraları Eski Ahit olarak adlandırılacak bir kitaptan ibaretti. Eski Ahit, İsa, yandaşları ve ilk Hıristiyan cemaatlerce tartışmasız olarak Kutsal Yazı vasfıyla kabul edilmekte ve sürekli kullanılmaktaydı. Bu gerçek, Yeni Ahit içindeki metinlerde şüpheye yer vermeyecek bir açıklıkla dile gelmekte: Üstüne basa basa 'Yazı'dan bahsedilen her yerde, söz konusu olan Yahudilerin Kutsal Kitabı'dır. Kitap sıklıkla alıntılanır ve kendi inancın geçerliliğini, metnin otoritesine dayandırarak ispatlamak amacıyla zikredilir, ona ilham edilmiş vahiy kaynağı vasfıyla kayıtsız şartsız bir saygıyla yaklaşırdı. Ancak Kitapta söylenenlerin, "interpretatio Christiana" (Hıristiyan Yorumu) hükmünce, İsrail'e verilen vaatleri gerçekleştireceği inanılan İsa'nın gelişi ve varlığını açıklar yönde anlamlandırıldığı da bir o kadar açıktır. Böylelikle, çarmıha gerilen ve dirilen Mesih, Hıristiyanlığın temelini ve timsalini oluştururken, Hıristiyanca bir 'iki farklı Ahit' tefriğinde ifadesini bulan, 'Yeni' ile 'Eski' bir 'Antlaşma' arasında yapılan ayırımın da ölçütüdür.

'Kitapların' Kitabı

Hıristiyanlıkta Kitapların Kitabı olarak görülen Kutsal Kitap, her biri kendi tarihi olan ve ancak uzun bir süre içerisinde yazılı bir kanon çerçevesinde birleştirilen çok sayıda kitaptan oluşması niteliğiyle, başlı başına bir kütüphanedir. Eski Ahit'e ait tek tek metinlerin, kitapların ve sonunda da bir Eski Ahit yazılar bütününe ortaya çıktığı yazınsal süreç yüzyılları kapsarken, Yeni Ahit kanonu da önce onu oluşturan parçalar itibarıyla, yani bir anda değil, ancak zaman içerisinde ortaya konulmuştur. Hıristiyanlığın ilk yazılı belgeleri Aziz Paulus'un Mektuplarıdır ki bunlardan yedisinin otantik olduğu şüphesizdir: Romalılara Mektup, Korintlilere 1. ve 2. Mektuplar, Galatyalılara Mektup, Filiplilere Mektup, Selaniklilere 1. Mektup ve Filimon'a Mektup. Bu yazılar büyük olasılıkla İ. S. 51. ile 56. yılları arasında, yani İsa'nın ölümünden ve Paskalya Şahitleri tarafından duyurulan dirilişinden yıllar sonra kaleme alınmıştır.

Kudüs'ün ilk cemaatiyle erken Elenistik Yahudi-Hıristiyan cemaatlerin mesajı ve teolojileri kadar, dünyevî İsa'nın söz ve eylemlerinin de rekonstrüksiyonu, ancak gelenek-tarihsel araştırmalar yoluyla mümkündür. Buna zemini Havarî Paulus'un mektupları ve okulu ile beraber, özellikle sinoptik İnciller, Luka'ya göre Havarilerin İşleri ile Yuhanna İncili sağlamakta.

übliche Gliederung der hebräischen Bibel in die fünf Bücher der Tora, den sogenannten Pentateuch (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium), die vorderen (Josua, Richter, Samuel und Könige) und hinteren Propheten (Jesaia, Jeremia, Ezechiel, Zwölfprophetenbuch) sowie sonstige Schriften und die Unterteilung des Neuen Testaments in vier Evangelien samt Apostelgeschichte, in Briefe sowie in die Johannesapokalypse, mit welcher der christliche Kanon schließt.

Die Verschriftung des neutestamentlichen Zeugnisses setzte erst allmählich ein. Am Anfang wurden seine Gehalte mündlich tradiert. Jesus selbst hat bekanntlich keine schriftlichen Aufzeichnungen hinterlassen, und auch die frühe christliche Überlieferung war geraume Zeit nicht verschriftet. Die Bibel der frühen Christenheit stellte daher allein das später so genannte Alte Testament dar. Als Heilige Schrift unumstritten befand es sich bei Jesus, seinen Anhängern und den ersten christlichen Gemeinden in beständigem Gebrauch. Das belegen die neutestamentlichen Texte in wünschenswerter Deutlichkeit: Wenn sie im emphatischen Sinn von Schrift reden, ist immer die jüdische Bibel gemeint. Sie wird vielfach zitiert, zum Zwecke des Autoritätsbeweises des eigenen Glaubens herangezogen und als inspirierte Offenbarungsquelle vorbehaltlos geschätzt. Nicht minder deutlich ist allerdings auch, dass ihre Aussagen auf die Erscheinung Jesu Christi hingeeordnet werden, in welchem nach Maßgabe der „interpretatio Christiana“ die Verheißungen Israels ihre Erfüllung finden. Der auferstandene Gekreuzigte als Grund und Inbegriff des Christentums ist sonach das Kriterium der Unterscheidung eines Neuen und Alten Bundes, die sich in der christlichen Differenzierung zweier biblischer Testamente reflektiert.

Ein Buch von Büchern

Die Bibel, welche der Christenheit als das Buch der Bücher gilt, ist eine Bibliothek, insofern sie eine Vielzahl von Büchern enthält, die je ihre eigene Geschichte haben und erst in einem langen Prozess zum Schriftkanon vereint worden sind. Umfasst der literarische Vorgang, in dessen Verlauf die einzelnen Texte, Bücher und schließlich die Sammlung der alttestamentlichen Schriften entstanden, Jahrhunderte, so wurde auch der neutestamentliche Kanon in seinen einzelnen Beständen und insgesamt erst allmählich und nicht auf einen Schlag hervorgebracht. Die ersten schriftlichen Zeugnisse der Christenheit sind die paulinischen Briefe, von denen sieben zweifellos als authentisch anzusehen sind, nämlich der Römerbrief, 1. und 2. Korintherbrief, Galaterbrief, Philipperbrief, 1. Thessalonicherbrief und Philemonbrief. Die Schreiben sind wahrscheinlich zwischen 51 und 56 n. Chr., also Jahre nach Jesu Tod und seiner von den Osterzeugen verkündeten Auferstehung entstanden.

Botschaft und Theologie der Jerusalemer Urgemeinde sowie der frühen hellenistisch-judenchristlichen Gemeinden können ebenso wie Reden und Handeln des irdischen Jesus historisch nur auf dem Wege traditionsgeschichtlicher Untersuchungen rekonstruiert werden. Die Basis hierfür bieten neben den Briefen des Apostels Paulus und seiner Schule insbesondere die synoptischen Evangelien mitsamt der lukanischen Apostelgeschichte und das Evangelium nach Johannes.

Sinoptik İnciller (Matta, Markos ve Luka), aralarındaki içeriksel akrabalıktan öte, yazınsal bağlar içinde olduklarına dair işaretler de taşıdıkları için böyle adlandırılmışlardır. Matta ve Luka İncillerinin, artık kaybolmuş, ama bu her iki metin üzerinden rekonstrüksiyonu mümkün bir kaynağın yanısıra bağlı oldukları Markos İncili ise, Yahudi Savaşı dönemi sıralarında, yani İ. s. 70 yılları civarında oluşmuştur. Diğer İncillerin yazılış tarihlerinin ise İ. s. birinci yüzyılın son on yıllarında yazıldığı varsayılıyor.

Bu konuya ve diğer Yeni Ahit'e ait yazılara ilişkin daha kesin ve detaylı bilgiyi, her bir kitabı araştırma konusu yapan 'Giriş Bilimleri' vermekte. Daha derine inmeden, Yeni Ahit kitaplarının derlenip, Eski Ahit'in de aralarına katılarak kanonlaştırılmalarının yine belli bir zaman zarfında gerçekleşebildiğine değinmekle yetinelim. Ancak İ. s. 4. Yüzyılda 'Kanon' kavramı atfedilen iki bölümlü Hıristiyan Kutsal Kitabı, yine ancak bir kaç yüzyıl içinde nispeten net olarak tanımlanmış sınırlarla, kendi içinde kapalı bir kitabın şeklini almıştır ki bu arada tek tek yazıların – yalnızca bahsi geçen Eski Ahit apokrifleri değil, İbranilere Mektup ya da Yuhanna Apokalipsi bağlamında da– kanonlukları, ikinci dereceden kanonlukları ya da kanon dışlıkları ile ilgili tartışmalar da hiç bir zaman tümüyle kapanmamıştır. Diğer taraftan Erken Kilise, Yeni Ahit'in çekirdeğini oluşturan kanonik kitaplar üzerinde olduğu kadar, Eski Ahit'in –Markion gibi, aksini talep eden bir gnostikten farklı olarak– Hıristiyan Kutsal Kitabının sabit ve vazgeçilemez bir parçası sayılması konusunda da tam bir birlik içindeydi.

Kutsal Ruh ve Harf

'Kutsal Kitap' kitabının doğruca gökten düşmediği, aksine tarihsel bir süreç içinde aktarıldığı gerçeği, Hıristiyan teologlar arasındaki en köktenci 'sözel-ilham' kuramcılarının da bilmediği bir şey değildi. Zaten, Yazı'nın harfi ile Tanrı'nın Sözü arasında dolaysız bir denklik veya eşitlik görme tutumunu, Hıristiyan Kutsal Kitap anlayışına özgü bir kuralsallık olarak görmemek gerekiyor. Gerçi geleneğe istinaden, Kutsal Yazı'nın İlahi ilham kaynaklı olduğu varsayılmaktaydı. Ancak ilham nosyonu, yalnızca ve öncelikle Yazı'nın harfleri veya sözcüksel biçimi bağlamında değil, aksine çoğunlukla Kutsal Kitabın dışı vurduğu içsel cevheri ve yüceltici (Ruh veren) manası bağlamında anlaşılmaktaydı. Kutsal Yazı yasal bir norm olarak değil, Kurtuluşun belgesi ve kaynağı olarak hürmete şayandı. Onu inancın, imanın ve dinî öğretinin kanonik ölçütü yapan, kurtarıcı içeriğidir.

Kutsal Yazı anlayışının nomistik (yasasal) yönde şekilçileşmesi ve Kutsal Kitap'taki her sözcüğü eş değerde sayıp, onu cümlesi cümlesine ve harfi harfine İlahi ilhama dayandıran bir 'Kutsal Kitapçılığın' (Biblisizm, Biblizismus) doğması ise, ancak Resmî Kilisenin Kutsal Yazı'yı yorumlama, kanonsuluğunu temellendirme veya tekrar sorgulama konusunda tek yetkili sayılması gerektiği yönündeki aşırı iddiasına, yine benzer aşırılıkta gösterilmiş bir tepkinin sonucuydu.

Die Synoptiker werden Matthäus, Markus und Lukas deshalb genannt, weil die Zusammenschau ihrer Evangelien über inhaltliche Verwandtschaften hinaus literarische Abhängigkeiten erkennen lässt. Das Evangelium nach Markus, von dem Matthäus und Lukas neben einer verlorengegangenen, aber aus beiden Texten rekonstruierbaren Quelle abhängig sind, ist in zeitlicher Nähe zum Jüdischen Krieg, also um das Jahr 70 n. Chr. entstanden. Als Abfassungszeit der übrigen Evangelien kommen die letzten Jahrzehnte des ersten nachchristlichen Jahrhunderts in Betracht.

Genauerer hierzu sowie zu den anderen neutestamentlichen Schriften bieten die Einleitungswissenschaften zu den jeweiligen Büchern. Statt hierauf näher einzugehen, sei nurmehr darauf hingewiesen, dass die Sammlung der neutestamentlichen Bücher und ihre unter Aufnahme des Alten Testaments erfolgte Kanonisierung weitere Zeit in Anspruch nahm. Die zweiteilige christliche Bibel, auf die man erst im 4. Jahrhundert n. Chr. den Kanonbegriff übertrug, nahm erst im Laufe mehrerer Jahrhunderte die Gestalt eines geschlossenen Buches mit verhältnismäßig klar definierten Randgrenzen an, wobei die Debatte über Kanonizität, Deutero- beziehungsweise Nichtkanonizität einzelner Schriften nicht nur in Bezug auf die erwähnten alttestamentlichen Apokryphen, sondern etwa auch in Bezug auf den Hebräerbrief oder die Johannesapokalypse nie ganz zur Ruhe kam. Über den Kern der kanonischen Bücher Neuen Testaments allerdings bestand in der Alten Kirche ebenso Einigkeit wie darüber, dass das Alte Testament, anders als ein Gnostiker wie Markion dies wollte, fester und unveräußerlicher Bestandteil der christlichen Bibel ist.

Geist und Buchstabe

Dass das Buch der Bibel nicht unmittelbar vom Himmel gefallen, sondern in einem geschichtlichen Prozess vermittelt worden ist, war auch den entschiedensten Verbalinspirationstheoretikern unter den christlichen Theologen nicht unbekannt. Überdies darf die direkte Gleichsetzung des Buchstabens der Schrift mit dem Wort Gottes nicht als die Regel des christlichen Bibelverständnisses betrachtet werden. Zwar erachtete man die Heilige Schrift traditionellerweise für inspiriert. Aber der Inspirationsgedanke wurde zumeist nicht nur und nicht primär auf den Buchstaben der Schrift und ihren äußeren Wortlaut, sondern auf den inneren Gehalt und den begeisternden Sinn bezogen, der von den Texten der Bibel ausgeht. Nicht als gesetzliche Norm, sondern als Urkunde und Quelle des Heils kam die Heilige Schrift in erster Linie in Betracht. Ihr heilsamer Inhalt ist es, der sie zum kanonischen Maßstab des Glaubens und der Glaubenslehre macht.

Zu einer nomistischen Formalisierung des Schriftverständnisses und zu einem Biblizismus, der alle Bibelworte für wertgleich erachtet und die Schrift Satz für Satz und Buchstaben für Buchstaben auf göttliche Eingebung zurückführt, kam es im Grunde erst infolge einer überzogenen Reaktion gegen einen seinerseits überzogenen Anspruch der Amtskirche auf alleinige Auslegungskompetenz der Heiligen Schrift sowie auf Begründungs- beziehungsweise Vergewisserungsvollmacht ihrer Kanonizität.

'Biblisist' eğilimlerin ve ciddî yazınsal çalışmalar bütünü olarak karşımıza çıkan 'sözel-ilham' kuramlarının özellikle protestan çevrelerde ortaya çıkmış olması, pek de şaşırtıcı değildir. Bunun altında, eski protestan „ortodoksluğunda“ de yer yer savunulmuş olan, sonralarıya modifiye hallerde etkin olmayı sürdürmüş, piyetist, evanjelikal (incilci) veya muhtelif başka biçimlere bürünmüş bir düşünce; bir Resmî Kiliseden veya başka bir cepheden gelen resmî bir otorite talebine ancak yanılmaz bir Kutsal Yazı otoritesini resmen sabitlemekle karşı gelinebileceği düşüncesi yatmaktadır. Reformasyonun canlı bir Papa'yı kağıttan bir Papa'ya değiştiği yönündeki Katolik nükteyi de, bu bağlamda anlamak gerek.

Ancak Luther'in kendisi ne 'biblisist' ne de 'sözel-ilham' savının taraftarıydı, onun bu tutumu, diğer reformu savunanların çoğunluğu için de geçerlidir. Gerçi Luther yalnızca kendi çağının Resmî Kilisesinin, herhangi bir içerikle belgelemeden ortaya attığı resmî otorite iddialarını reddetmekle kalmıyor, diğer taraftan Ortaçağda yaygın olan Kutsal Yazı'nın dört kat anlam taşıdığı savını da yadsıyordu: Ona göre alegorik , ahlâkî ya da anagojik anlamlar değil, yalnızca sözcüğün düz anlamı doğru tefsir için bağlayıcı olmalıydı. Ancak Luther bununla Tanrı Sözü ile Yazı harflerinin şekilsel eşitlik veya denklikte görüleceği çıkarımında bulunmaz ki, temsil ettiği 'sola-scriptura' (yalnız yazı) ilkesi de bir Yazı-Formalizmine dönüşmez. Belirleyici olan, Kutsal yazı'nın, cevher ve özüne yoğunlaştığında anlamını hakikaten kendiliğinden açan kurtarıcı içeriği: Yüzünü günaha çevirmiş bir insanlık ve kötülüğe terkedilmiş bir dünyaya, İsa şahsında ifa edildiği gibi, Tanrı çocuğu oluşu, Tanrı'nın kurtuluşunun müjdesidir.

Kutsal Yazı Yetkesi ve Tarihsel Eleştirisi

Yaygın kanıya göre ıslahatçı Kutsal Yazı ilkesi, Yeni Çağın başlangıcı ve bu Yeni Çağ'ın bağlamından türemiş tarihsel-eleştirel tefsir yöntemiyle birlikte, onu temelden sarsan bir meşruiyet krizine girmiştir. Ancak bu kriz, zaten reformasyona has bir nüve değil, aksine Hıristiyanlık alemi genelinde önemli sayılan Kutsal Yazı ilkesinin öncelikle kendisinden ziyade, aslında onun belirli bir şekilci-yetkeci biçimini ilgilendirmektedir. Modern eleştirinin sorguladığı, çoğunlukla Kutsal Yazı'nın içeriksel anlamından ziyade, Kutsal Yazı'nın yetkesini 'sözel ilham' türünden sav ve kuramlarla şekilsel olarak temellendirme çabaları idi. Kutsal Yazı kanonunun her bir kitap ve metnini, tarihî kökeni açısından, tarih düzleminde irdelemeye çalışan bir araştırma, öncelikle bu savların 'zamana göre değişmezlik' ve 'ebedî geçerlilik' iddialarını çürütme amacındadır. Zaten tarihselleştirilerek şekilsel yetkelik iddiası çürütülmeye çalışılan, sadece ve ilk etapta Kutsal Kitabın kendisi de olmamıştır. Aksine, ister mukaddes metinlerle, ister mukaddes kurumlar veya kurumsal kişilerle ilgili olsun, şekilsel-yetkeci tüm iddialar eleştirinin genel olarak yapıldığı her durumda bunun nesnesi olmuşlardır. Bu gelişim sürecinin, en azından kabataslak olarak hakkını vermek için, Aydınlanma hareketini ve bu hareketin Batı Kiliseleri bölünmesi ile bağlantısını detaylıca çözümlenmek gerekir ki, bu da bu bağlamda kısmen bile olsa mümkün değildir. Bu nedenle, tarihsel kanon ve Kutsal Yazı eleştirisinin başlangıcı ve çıkış noktalarına dair bir kaç düşünce ifade etmekle yetineceğiz.

Es überrascht daher nicht, dass sich biblizistische Tendenzen ebenso wie elaborierte Verbalinspirationstheorien vor allem in protestantischen Kreisen finden lassen. Seine Ursache hat dies in der in manchen Teilen altprotestantischer Orthodoxie vertretenen, später modifiziert fortwirkenden und pietistisch, evangelikal oder wie auch immer transformierten Meinung, einem amtskirchlichen oder anderweitig erhobenen Anspruch auf formale Autorität könne nur durch eine förmliche Festschreibung infallibler Schriftautorität begegnet werden. In diesen Kontext gehört der katholische Spott, die Reformation habe den lebendigen Papst durch einen papierenen ersetzt.

Indes war Luther weder ein Biblizist noch ein Anhänger der Verbalinspirationstheorie, was übrigens auch für die Mehrzahl der sonstigen Reformatoren gilt. Zwar lehnte Luther nicht nur formalautoritative, inhaltlich unausgewiesene Autoritätsansprüche der Amtskirche seiner Zeit, sondern auch die im Mittelalter verbreitete Theorie vom vierfachen Schriftsinn ab; nicht der allegorische, moralische oder anagogische, sondern allein der Literalsinn sollte für rechte Schriftauslegung verbindlich sein. Doch folgte Luther daraus keine formale Gleichsetzung von Gotteswort und Schriftbuchstaben, wie denn auch das von ihm vertretene sola-scriptura-Prinzip auf keinen Schriftformalismus hinausläuft. Entscheidend ist allein der heilsame Inhalt der Schrift, der sich durch Konzentration auf ihre Mitte buchstäblich von selbst erschließt: das Evangelium der Gotteskindschaft und des Heils Gottes für eine in Sünde verkehrte Menschheit und eine dem Übel preisgegebene Welt, wie es in Jesus Christus bereitet ist.

Schriftautorität und historische Kritik

Nach verbreitetem Urteil ist das reformatorische Schriftprinzip mit der beginnenden Neuzeit und durch die in ihrem Zusammenhang entstandene historisch-kritische Methode der Bibelauslegung in eine fundamentale Legitimationskrise geraten. Doch betrifft diese Krise zunächst weniger das Schriftprinzip als solches, das im Übrigen keineswegs reformatorisches Sondergut, sondern von allgemeinchristlicher Bedeutung ist, sondern eine bestimmte formalautoritative Fassung desselben. Bestritten wurde von der modernen Kritik zumeist nicht die inhaltliche Bedeutung der Heiligen Schrift, sondern die förmliche Begründung ihrer Autorität durch Theorien wie etwa diejenige der Verbalinspiration. Gegen den durch sie erhobenen Anspruch auf zeitinvariante Ewigkeitgeltung ist der historische Aufweis der geschichtlichen Genese des Schriftkanons sowie seiner Bücher und Texte primär gerichtet. Dabei war es keineswegs nur und auch nicht in erster Linie die Bibel, die durch Historisierung um ihren formalen Geltungsanspruch gebracht werden sollte. Der Kritik wurden vielmehr, wo sie grundsätzlich auftrat, alle Ansprüche auf formalautoritative Geltung unterzogen, gleich ob diese mit sakrosankten Texten oder mit sakrosankten Institutionen und Amtspersonen verbunden waren. Um diesen Entwicklungsprozess auch nur ansatzweise zu würdigen, bedürfte es genauer Analysen der Aufklärungsbewegung und ihres Zusammenhangs mit der Geschichte der abendländischen Kirchenspaltung. Da dies auch nicht annähernd geleistet werden kann, seien lediglich einige Bemerkungen zu den Anfangsgründen historischer Kanon und Schriftkritik vorgetragen.

Oluşan, hep var değildi; hep olmamış olansa dönüşkendir. Dönüşken olan ise, zamana göre değişmez, aracıya gerek duymaz ve dolaysız bir yetke iddiasını daha baştan kaybetmiştir. Bu anlamda, ünlü bir dogma ve Kutsal Kitap eleştirmeninin Alman teologlar arasında yaygın bir sözünü değiştirilmiş bir şekilde örnek alırsak, şunu söyleyebiliriz: Kanonun tarihi, kanonun kendi eleştirisidir. Bu anlamdaki tarihsel kanon eleştirisi ancak çok ender durumlarda radikalleşip tutumunu Kutsal Yazı'nın yetkesini hepten yadsımaya vardırılmıştır. Genellikle, 'zamana göre değişmez içerik' ile 'zamana göre değişken ifade biçimi', 'içsel öz' ile 'dışsal dilsel biçim', veya 'özgün niyet' (genuin intention) ile 'bu niyeti gerçekleştirme biçimi' arasında yapılan ayırmalarda olduğu gibi, çok daha ılımlı bir yaklaşım söz konudur. Yorumbilimsel bağlamda yine yaygın olan bir başka nosyon, 'uyum düşüncesi'dir: Bu düşünceye göre, Kutsal Kitap sözlerinin Tanrısal yazarı, insan alıcılarının kısıtlı kavrama yetisine adapte olmak ya da Kutsal Kitap yazarları grubu, çağdaşlarının, şimdiye göre daha az gelişmiş zekâ kapasitesine ayak uydurup, uyum sağlamak ve uygun dilsel ifade biçimini seçmek durumundaydılar.

Farklılık ve Çoğulluk

Ne olursa olsun bütün bu girişimlerin ortak hedefi; güncel bir bakışla Kutsal Kitabın – kayıtsız şartsız, hiç bir ayırma izin vermeyen – yetke iddiasının yükünden kurtulmak ve hem dinî, hem de insanî anlamda bir otonomi için gerekli serbest alanları yaratmaktır. Bu ihtiyaca, arada birbirine uymayan metin biçimleri, farklı kitapları ve metinleriyle Kutsal Kitabın kendi içindeki farklılığına dair artan bir idrak da destek verdi. Tarihsel Kutsal Kitap eleştirisi ise, Kutsal Kitap içerisindeki çoğulluk ve bireysel farklılıklara işaret ederken, dinî hayatın artarak çoğullaşmasını ve bireyselleşmesini mümkün kıldı. Dinin iç ve dış hayatının dışsal otoriteden bireysel çoğullaşmaya doğru özgürleşmesine eğilen bu ilgi, en az, efsanevi veya kurgusal aktarım külliyatı içindekileri teşhis ederek, tarihsel gerçeği ortaya çıkarma gayesi kadar önem taşımaktadır.

Tarihsel-eleştirel yöntem ise, tam anlamıyla Kutsal Yazı ilkesinin değil ama şekilsel-yetkeci uygulamasının krizine sebep olurken, en geç, 'tümel bir tarihsel göreceleştirme' evresine girdiği, yani bizzat kendini de göreceleştirmek zorunluluğu ile karşılaştığı anda, kriz belirtilerini kendi de gösterir hale gelmiştir. Tarihselciliğin uğradığı bu kriz, içinde yaşandığı postmodern şartların öncesine dayanan bir konu. Ancak bu başlı başına bir bölümdür ve bir önceki bölüm anlaşılıp tartışıldıktan sonra anlamlı bir şekilde ele alınabilir.

Kaynaklar

- The Bible. Its authority and interpretation in the Ecumenical Movement. Editör: Ellen Flesseman-van Leer, Genf 1980 (Faith and Order Paper 99)
James Barr, Holy Scripture. Canon, Authority, Criticism, Richmond 1982/Oxford 1983
Brevard Childs, Biblical Theology. A Proposal, Minneapolis 2002

Was geworden ist, war nicht immer; was nicht immer war, ist wandelbar. Was aber wandelbar ist, hat seinen Anspruch auf zeitinvariante, vermittlungslos unmittelbare Autorität eben deshalb schon eingebüßt. In diesem Sinne gilt, um das Wort eines bekannten Dogmen- und Bibelkritikers unter den deutschen Theologen zu variieren: Die Geschichte des Kanons ist seine Kritik. Nur gelegentlich war solche geschichtliche Kanonkritik radikaler Natur und führte zur Verabschiedung der Schriftautorität überhaupt. Zumeist ging man weitaus moderater vor, etwa indem man zwischen zeitinvariantem Gehalt und zeitvarianter Ausdrucksgestalt, zwischen innerer Substanz und äußerer sprachlicher Form oder zwischen genuiner Intention und der Vollzugsweise ihrer Durchführung unterschied. Hermeneutisch beliebt war auch der Akkomodationsgedanke, demzufolge sich der göttliche Autor des Wortes der Bibel der beschränkten Fassungskraft seiner menschlichen Adressaten beziehungsweise die biblischen Schriftsteller der im Vergleich zur Gegenwart noch unterentwickelten Geisteskapazität ihrer Zeitgenossen im Ausdruck anzupassen hatten.

Differenz und Pluralität

Wie auch immer: Gemeinsames Ziel all dieser Unternehmungen war es, sich aktuell von einem bedingungslosen, keinerlei Differenzierungen erlaubenden Geltungsanspruch der Bibel zu entlasten und die nötigen Freiräume für religiöse und humane Selbstbestimmung zu schaffen. Diesem Bedürfnis kam die wachsende Einsicht in die interne Differenziertheit der Bibel in ihren gelegentlich abweichenden Textformen, ihren verschiedenen Büchern und Schriften usw. entgegen. Indem sie Pluralität und individuelle Unterschiede innerhalb der Schrift aufwies, ermöglichte die historische Bibelkritik eine fortschreitende Pluralisierung und Individualisierung des religiösen Lebens. Dieses auf Emanzipation von äußerer Autorität und auf individuelle Pluralisierung des inneren und äußeren Lebens der Religion gerichtete Interesse ist mindestens ebenso wichtig wie die Absicht, durch Identifikation legendarischer oder fiktiver Überlieferungsbestände festzustellen, wie es historisch wirklich war.

Führte die historisch-kritische Methode zu einer Krise, wenn auch nicht notwendig des Schriftprinzips, so doch seiner formalautoritativen Verwendung, so nahm sie selbst spätestens zu dem Zeitpunkt krisenhafte Gestalt an, als sie sich im Zuge historischer Totalrelativierung genötigt sah, zuletzt sich selbst historisch zu relativieren. Zu dieser Krise des Historismus ist es nicht erst unter postmodernen Bedingungen gekommen. Doch dies ist ein Kapitel für sich, von dem zu handeln erst sinnvoll ist, wenn das vorhergehende entsprechend zur Kenntnis genommen und diskutiert worden ist.

Literatur

- The Bible. Its authority and interpretation in the Ecumenical Movement. Ed. by Ellen Flesseman-van Leer, Geneva 1980 (Faith and Order Paper 99)
James Barr, Holy Scripture. Canon, Authority, Criticism, Richmond 1982/Oxford 1983
Brevard Childs, Biblical Theology. A Proposal, Minneapolis 2002